

„...MERT GONOSZ ERKÖLCCSEL SENKI SEM SZÜLETETT.”¹ A NEVELÉS SZEREPE CESARE BECCARIA: A BŰNÖKRŐL ÉS A BÜNTETÉSEKRŐL CÍMŰ MŰVÉBEN KOK ZOLTÁN

JOG. történet

ELTE ÁJK
Jogtörténeti Kutatások

A SZERZŐ:

DR. KOK ZOLTÁN

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

KOKZOLTAN@SCHILLERGIMNAZIUM.HU

2026. május 11.

„Mert a kéz, mely a pallost markolja és öl, már nem emberi kéz, hanem Isten keze, és nem az ember akaszt, fejez, tör kerékbe, öl és harcol, hanem Isten, mindez az ő műve és ítélete.”² – írta Luther Márton az új-kor hajnalán a büntetésekről, 1526-ban. Az idézett szövegben még a középkori felfogás tükröződik, melynek középpontjában a vallás és az egyház állt. Jelen írás célja röviden bemutatni Cesare Beccaria művének felhasználásával, hogy a felvilágosodás korának jogfelfogása milyen főbb eltéréseket mutat a középkorral szemben a büntetéseket, legfőképpen pedig a halálbüntetést illetően, valamint röviden kitérni a szerző utókorra gyakorolt hatására.

Cesare Beccaria az ész és a pedagógia századának születő, ami meghatározza írásainak gondolati tartalmát. A XVII-XVIII. század az európai felvilágosodás korszaka, aminek szá-

mos nagy gondolkodója volt Voltaire-től Rousseau-ig, és akiknek (kölcson)hatása érezhető Beccaria gondolkodásán is. A felvilágosodás legfőbb jelszava a *Sapere aude!* (Merj gondolkodni!) szakít a középkor hagyományosan bigott és lojális vallás- és egyházzsem-léletével, a transzcendentális erőbe vetett hit megtartása (deizmus) mellett. Éppen ezért a társadalmi jelenségeket is a természeti törvényszerűségek alapján kezdték vizsgálni és értelmezni, vagyis létrejött a társadalmi szerződés is, melynek értelmében véget vetettek az uralkodók *dei gratia* hatalomgyakorlásának, ezután az uralkodó és a nép között kötött szerződés, és nem Isten kegyelméből, hanem a nép akaratából lett valaki királlyá. Ez a társadalmi szerződés aztán rávetült az élet minden szegmensére, leginkább a jogi életre, azon belül is a halálbüntetésre. „A kivégzés a legtöbb néző számára nem más, mint véres látványosság, emberáldozat, színjáték a ráérőknek [...] Nem valamely gonosztevő borzasztó, de múló látványa a legerősebb fékje a bűnözésnek, hanem egy szabadságától megfosztott ember hosszantartó szenvedéseinek példája, aki igavonó baromként robotolva fizeti a társadalomnak okozott kárt.”³ – szövege Beccaria véleménye a halálbüntetésről, mely tükrözi a felvilágosult, modern gondolkodók álláspontját is a kérdésben. Leginkább a közeli barát, Rousseau nevelésméltatának és a kor szellemiségének kíváncsi fedezhetők fel Beccaria munkásságában. Rousseau szerint „minden jó, amidőn kilép a dolgok alkotójának kezéből, de minden elfajul az ember kezei

közt”⁴ az emberi természet nevelés kérdése: „[a] szellem hangja a szíven keresztül szóljon, mert csak így talál meghallgatásra. A hideg érvek meghatározhatják véleményeinket, de cselekedeteinket nem; elérhetik, hogy higgyünk, de azt nem, hogy cselekedjünk.”⁵ Ez a szemlélet tükrözi a felvilágosodás tudományos kíváncsiságát, ami meg akarja ismerni a világ működésének törvényszerűségeit és az emberi természetet.

A felvilágosodás legmeghatározóbb stílustörténeti korszaka a klasszicizmus, mely az ókori műveltséget tekinti a példaképének, ezáltal minden dolgok legfőbb mértékeként szemléli az embert.⁶ Éppen ezért a megismerési szándékért és nevelési törekvésért hirdetik a kor modern gondolkodói a halálbüntetés helyett a börtönbüntetés kiszabását. Úgy vélik, hogy a társadalmi szerződést a bűn elkövetésével megszegő egyének vezeklésük közben felismerik a felelősséget többi embertársuk iránt, és megbánják bűneiket. Ugyanakkor és nem utolsósorban, a börtönben töltött idő alatt megfigyelhető az elítélt lelki fejlődésének menete, amivel a tudósok természet-tudományos igényeiket is kielégíthetik az emberi természet változásának vizsgálatát illetően. Ennek eredményeképpen a bűn és büntetés alakulása sajátos utat járt be az újkor folyamán. A kora újkorban magas volt a halálbüntetések száma, míg a XVIII. századtól ez a folyamat megfordult. Egy vonatkozó adat a nürnbergi kivégzéseket illetően bizonyítékul szolgál az előbbieket alátámasztására: 1503-1520 között

79 kivégzés történt a német városban, míg a legtöbb halálbüntetés az 1561-80 közötti időszakban volt, összesen 180, amiben jelentős szerepe volt a reformáció és ellenreformáció harcának, vallási háborújának. Ez a magas szám egy ideig stagnált, majd jelentősen csökkenni kezdett a XVIII. század közepére-végére: 1701-1740: 44, 1760-1780 között mindössze 5(!).⁷

Vajon minek köszönhető ez a jelentős csökkenés?

Természetesen nem az elkövetett bűnök és az elkövetők száma esik vissza, sőt, a nagy földrajzi felfedezések és az európai háborúk (pl.: harmincéves háború (1618-1648), spanyol és osztrák örökösödési háború, Bocskai- és Rákóczi-szabadságharc) nyomán

lezajló társadalmi átalakulások és gyors népességszám-növekedés fokozta a csavargó (Dickens: Twist Olivér), útonálló cartouche-ok és angyalbandik számát. A halálbüntetés visszaszorulása minden bizonnyal a felvilágosodás humanizmusból és reneszánszból kiinduló eszméi irányzatában keresendő, ahogy nagy valószínűséggel Beccariát is ez sarkallta könyve megírására. A könyvre, amely már saját korában ismert és elismert volt, és ismertté tette szerzője nevét is Nyugat- és Kelet-Európában egyaránt – hiszen már maga a mű megjelenése is irigykedéssel vegyes csodálatra készítette a kor Európáját. Míg nyugaton a gőg és az irigység fonódott Beccaria személye köré,⁸ addig keleten az uralkodónők, Mária Terézia királynő és Nagy Katalin cárnő a felvilágosodás

híveként szerették volna udvarukba csábítani a jogtudóst. Saját korára gyakorolt hatása II. József császár és király felvilágosult abszolutizmusában teljesedett ki, amikor az uralkodó nagyrészt Joseph Sonnenfels tanításainak hatására, de 1786-ban eltörölte a halálbüntetést. Jóllehet a „kalapos” király halálos ágyán rendelkezéseinek nagy részét visszavonta, a jobbágyrendelet kiegészítéseként bevezetett halálbüntetés eltörlése egészen 1795-ig, a Martinovics Ignác vezette magyar jakobinus mozgalom kivégzéséig érvényben maradt, amely mozgalmat újfent a társadalmi szerződés kérdése hívta életre.

Maga a kivégzés ezért is számított rendkívüli eseménynek, no meg azért is, mert a kor ismert szereplői – Sigray Jakab, Hajnóczy József és maga Kazinczy Ferenc is, akit végül börtönbüntetésre ítélték – egyaránt érintettek voltak a leleplezett összeesküvésben, éppen ezért hatalmas tömeg gyűlt össze a budai Vérmezőn, hogy megtekintse a látványosságot. A szemlélődők között ott találjuk a magyar felvilágosodás neves költőjét, a címben szereplő idézet szerzőjét, a rousseauista Csokonai Vitéz Mihályt is. Beccaria hatása továbbá az is, hogy I. (Habsburg) Lipót toszkánai nagyherceg (a későbbi II. Lipót császár) 1786-ban törvény által megszüntette a halálbüntetést, és valamilyen kivégzőeszközt is megsemmisített a saját államában.⁹

A XVIII. századi jogtudós tehát egy olyan folyamatot indított el, amely 1764-től az Európai Unió intézményéig nagyon sok fordulópontot élt meg, míg végül eljutott odáig,

hogy bár a nemzetközi jog ma sem tiltja a halálbüntetés alkalmazását, több olyan, elsősorban Európa-központú nemzetközi egyezmény is született, amely tiltja a halálbüntetést, például a *Nemzetközi egyezmény a polgári és politikai jogokról* (International Covenant on Civil and Political Rights), és az *Európai emberi jogi konvenció* (European Convention on Human Rights). Az Európai Unió illetve a hozzá csatolt nemzetközi intézmények között több is a csatlakozás egyik feltételként jelöli meg a halálbüntetés felszámolását.

Hivatkozások:

- ¹ Csokonai Vitéz Mihály: Az estve. Csokonai Vitéz Mihály összes művei I., Budapest, 2003. Osiris Kiadó, 235. p.
- ² Luther Márton: Arról a kérdésről, hogy vajon katonaként is Istennek tetsző állapotban él-e valaki, *Weimarer Ausgabe der Lutherschriften* 19, 623-624. p.
- ³ Beccaria, C.: *A bűnökről és a büntetésekről*. Madarász Imre (ford.), Máriabesnyő, 2012. Attraktor, 56. p.
- ⁴ Rousseau, J. J.: *Emil vagy a nevelésről*. Győry János (ford.), 3. kiadás, Budapest, 1978. Tankönyvkiadó Vállalat, 11. p.
- ⁵ Rousseau 1978. 277. p.
- ⁶ „Sok van, mi csodálatos, / De az embernél nincs semmi csodálatosabb...” (Szophoklész: *Antigoné*. Trencsényi-Waldapfel Imre (ford.), Budapest, 2021. Kreatív Kiadó, 23. p.).
- ⁷ Lőrincz L.: Bűn és büntetés az újkorban. *Felvilágosodás és forradalom*, Budapest, 1998. Alternatív Közgazdasági Gimnázium Alapítvány, 201. p.
- ⁸ Madarász I.: *Büntetés és felvilágosodás*. Bevezető tanulmány Cesare Beccaria: *A bűnökről és büntetésekről* című művéhez. Budapest, 1998. Eötvös József Könyvkiadó, 6. p.
- ⁹ Schlosser, H.: Die „Leopoldina”. *Toskanisches Strafrechtbuch vom 30. November 1786*, Berlin-New York, De Gruyter, 2010. 108. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Forrás: <https://oldthing.de/Oesterreich-Oesterreich-Wien-Haus-Hof-und-Staatsarchiv-ca-1950-0057901150> Letöltve: 2026. március 30.
2. oldal: Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai. Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Österreich-Ungarns_Ende.png Letöltve: 2026. március 30.